

บทที่ 3

วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology)

การศึกษานี้มุ่งเน้นในการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้คำตอบที่มุ่งต่อการนำไปใช้ในการจัดทำเป็นกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ซึ่งกำหนดวิธีวิทยาการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบด้วยวิจัยเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และเมื่อได้คำตอบจากผลของการวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิทยาการวิจัยที่กำหนดไว้จะนำคำตอบทั้งหมดไปดำเนินการมีส่วนร่วมออกแบบ-ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) รับฟังความคิดเห็น (Hearing) ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสาที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนและทนายความขอแรงที่รัฐจัดหาให้จำนวนในชั้นศาลของพื้นที่ศึกษา เพื่อนำเอาคำวิพากษ์และข้อเสนอแนะไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เป็นคำตอบของการวิจัยที่สมบูรณ์

วิธีวิทยาการวิจัยตามที่กล่าวมานั้นมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

1.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary research)

การวิจัยเอกสารเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิ โดยข้อมูลที่รวบรวมนี้ได้จากการค้นคว้าเอกสาร เกี่ยวกับกฎหมายและหลักการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนผู้ยากไร้ในคดีอาญาการวิจัยกำหนดประเภทเอกสารและประเด็นที่ต้องการใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

ข้อมูลที่เป็นกฎหมาย ประกอบด้วย

กฎหมายระหว่างประเทศ คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (The Universal Declaration of Human Rights)

กฎหมายต่างประเทศ คือ

สหรัฐอเมริกา มีกฎหมาย

- United States Constitution

- Criminal Justice Act 2003

- Justice for All Act of 2004
- Criminal Justice Act of 1964 (CJA)

เหตุผลที่วิเคราะห์กฎหมายของสหรัฐอเมริกาเนื่องจากระบบให้ความช่วยเหลือด้านทนายความแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญานั้น สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ได้พัฒนาระบบให้ความช่วยเหลือโดยใช้ระบบ (Public defender) และมีรูปแบบต่าง ๆ ในการจัดการในสหรัฐอเมริกาและในแต่ละมลรัฐ

ประเทศอังกฤษ มีกฎหมาย

- Legal Aid Act 1988
- Access to Justice Act 1999
- The Criminal Defence Service Act 2006

เหตุผลที่วิเคราะห์กฎหมายของประเทศอังกฤษเนื่องจากระบบกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายและจัดหาทนายความจากทนายความเอกชนซึ่งต่อมาได้นำระบบ (Public defender) มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการด้านทนายความซึ่งรัฐควรจัดให้

ประเทศญี่ปุ่น มีกฎหมาย

- The Constitution of Japan Act 1946
- กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (The Code of Criminal Instruction of 1880)
- ประมวลกฎหมายอาญา (The Panel Code of 1947)

เหตุผลที่วิเคราะห์กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นเนื่องจากมีระบบการฝึกอบรมกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นและรูปแบบการให้ความช่วยเหลือในการรับรองสิทธิที่จะได้รับการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามีลำดับการให้ประกันสิทธิเริ่มจากบุคคลตกอยู่ในสถานะของผู้ต้องสงสัยแล้วคดีจะถูกส่งไปยังทนายความที่ประจำอยู่ที่สำนักงานอัยการ (The Supreme Public Prosecutors Office) ซึ่งเป็นตัวแทนจากการจัดหาของรัฐทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในการตกลงข้อขัดแย้งทางกฎหมายของคู่กรณีก่อนนำเรื่องขึ้นสู่ศาลซึ่งประเทศญี่ปุ่นเห็นว่าจะส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพและหากต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลแต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความสามารถเพียงพอในการจัดหาทนายความให้ตนเองได้ ศาลจะมีระบบคุ้มครองสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยรัฐ

กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย

- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
- พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560
- พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
- พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528
- พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545
- พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543

ข้อมูลเอกสารที่เป็นแนวคิดปรัชญา ทฤษฎี แนวคิดหลักการที่นำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ ประกอบด้วย ดังนี้

- ปรัชญาความยุติธรรม (Philosophy of Justice)
- ทฤษฎีองค์กร (Organization Theory)
- แนวคิดกระบวนการยุติธรรม
- หลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights)
- หลักนิติรัฐ (Legal State)
- หลักนิติธรรม (Rule of Law)

ข้อมูลจากตำรา หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย และรายงานการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับทนายความอาสาที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนและทนายความขอแรงที่รัฐจัดหาให้ผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยในชั้นศาลในประเทศไทย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับกฎหมายทนายความอาสา ทนายความขอแรง โดยวิธีการสัมภาษณ์ตามประเด็นสัมภาษณ์ที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าและสัมภาษณ์โดยตรงระหว่างผู้วิจัยกับประชากรสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เรื่องกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ผู้วิจัยจึงกำหนดให้มีการสัมภาษณ์พื้นที่เขตอำนาจศาลอาญา ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา

ประชากรสัมภาษณ์ คือ

- ผู้พิพากษา ศาลอุทธรณ์
- ผู้บริหารกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ผู้บริหารสภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์
- ทนายความ และทนายความที่เคยปฏิบัติหน้าที่ทนายความอาสา ทนายความขอแรง
- ประชาชนผู้ใช้สิทธิในการมีทนายความอาสา และทนายความขอแรง

ประเด็นสัมภาษณ์

ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1) ทนายความอาสา ทนายความขอแรงและที่ปรึกษากฎหมายมีความสำคัญอย่างไร
- 2) ทนายความอาสา ทนายความขอแรง มีปัญหาหรือไม่
- 3) การปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง มีประโยชน์อย่างไร
- 4) องค์กรทนายความสาธารณะที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร
- 5) ท่านเห็นว่ารูปแบบและโครงสร้างของกฎหมายทนายความสาธารณะควรเป็นอย่างไร
- 6) ข้อเสนอแนะหรือข้อแนะนำอื่นที่คิดว่าเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา (ดูภาพประกอบที่ 3.1 และภาคผนวก ก.)

ภาพประกอบที่ 3.1 ภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์เชิงลึก

1.3 การมีส่วนร่วมออกแบบ - ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design)

การมีส่วนร่วมออกแบบ – ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) เป็นเทคนิคทางการตลาดเพื่อสร้างสรรค์สังคม กำหนดวิธีเก็บข้อมูลโดยมีแนวคิดว่าคุณสมบัติที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้วิเคราะห์หาคำตอบตามโจทย์วิจัยนั้น ควรจะต้องคำนึงถึงความต้องการของกลุ่มประชากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงแทนที่ผู้วิจัยเป็นฝ่ายคิดคำตอบเอง แนวคิดนี้จึงใช้วิธีการให้ผู้มี

ส่วนได้ส่วนเสียหรือเกี่ยวข้องโดยตรง (Stakeholders) เป็นประชากรที่จะมีส่วนร่วมออกแบบคำตอบตามโจทย์วิจัย จึงจะทำให้ได้คำตอบที่ตรงกับความต้องการและต้องการของพวกเขา ในกรณีการจัดทำกฎหมายหรือปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อให้ได้กฎหมายที่ดีสามารถใช้งบประมาณได้ผลนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับกฎหมายฉบับนั้นจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการออกแบบสาระสำคัญของร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา โดยที่ผู้วิจัยมีหน้าที่ในการนำเอาคำตอบจากการใช้วิธีวิทยาการวิจัยนี้ไปวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ และวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยด้วยวิธีการที่กำหนดไว้ ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้สำหรับการจัดทำกฎหมายให้เป็นกฎหมายที่เหมาะสมต่อการใช้งบประมาณ ทั้งนี้เพราะกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการใช้งบประมาณและการปฏิบัติตามเพราะกฎหมายมักมุ่งเน้นไปที่การบังคับและมีกำหนดโทษที่จะทำให้มีการยอมทำตามเพราะกลัวการถูกลงโทษ จึงส่งผลให้มีการพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมายเป็นประโยชน์ในแง่ของการตีความ กฎหมายที่ดีจึงควรที่จะคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้สามารถใช้งบประมาณได้จริง ซึ่ง สุนีย์ มัลลิกะมาลย์และพราวพรรณราย มัลลิกะมาลย์ (2555 และ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, 2555) ได้นำเอาแนวคิดการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีนี้ไปประยุกต์ใช้กับงานวิจัย ทำให้ได้คำตอบที่เกิดจากความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย รวมถึงการปรับปรุงแก้ไขหรือจัดทำร่างกฎหมาย ดังนั้น การวิจัยนี้จะนำเอาวิธีการมีส่วนร่วมออกแบบ-ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) มาใช้

อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่การจัดทำร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ในครั้งนี้เล็งเห็นถึงความสำคัญที่จะให้ผู้เกี่ยวข้องกับทนายความอาสาและทนายความขอแรง ได้เข้ามามีส่วนร่วม จึงนำเอาแนวทางที่เรียกว่าวิธีการมีส่วนร่วมออกแบบ-ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) มาประยุกต์ใช้ เนื่องจากวิธีการนี้เกิดจากแนวคิดที่มุ่งประสงค์จะให้การออกแบบในเรื่องใดก็ตามสมควรที่จะให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องจะได้รับผลกระทบจากรูปแบบที่จะกำหนดขึ้นแต่เพื่อให้แน่ใจว่ารูปแบบที่จัดทำขึ้นมานั้น (ไม่ว่าจะองค์กรหรืออำนาจหน้าที่หรือการให้บริการ ฯลฯ) สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องและนำไปใช้ได้จริง สิ่งที่จะได้รับจากการออกแบบนี้จะมีลักษณะเป็นรูปธรรมจับต้องได้ (Physical artifacts) ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีนี้แตกต่างจากการเก็บรวบรวมที่กำนตามปกติของการวิจัยซึ่งเป็นลักษณะ Top-down approach แต่วิธีการนี้เป็น Bottom-up approach หมายความว่า ความคิด ความต้องการและกระบวนการต่าง ๆ จะมาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องโดยตรง วิธีการได้ข้อมูลด้วยวิธีการ Co-design นี้จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีการนำวิธีการนี้ไปใช้แล้วประสบความสำเร็จ เช่น

ศาสตราจารย์ ดร. สุนีย์ มัลลิกะมาสส์ และคณะ (2558) ได้นำไปใช้ในการออกแบบโดยให้มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องช่วยกันหาคำตอบหรือแบบที่จะนำไปใช้ ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลในลักษณะให้ผู้มีส่วนได้เสียเป็นประชากรที่มีส่วนร่วมในการออกแบบนั้น จะทำให้ได้ต้นแบบการดำเนินการที่เกิดจากการมีส่วนร่วม โดยแท้ของผู้ที่จะต้องปฏิบัติตาม จึงน่าจะเป็นการยอมรับว่ารูปแบบที่ได้มาสามารถจะนำไปสู่การปฏิบัติได้ เพราะมาจากผู้ที่ต้องปฏิบัติตามแบบที่ออกมานั้นเอง ทั้งนี้เพราะวิธี Co-Design จะมองว่าผู้ที่มาร่วมออกแบบ เป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert of his/her experience) ที่มีประสบการณ์ที่จะเข้ามาให้ความรู้ ระดมสมอง และสร้างความคิด (Generate Idea) ร่วมกับผู้วิจัย เพราะผู้วิจัยอาจไม่สามารถเข้าใจถึงความต้องการ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ที่ต้องปฏิบัติได้เต็มที่

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์จัดทำเป็นร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยตรงกับทนายความอาสาและทนายความขอแรงได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ โครงสร้างและสาระสำคัญของบทบัญญัติกฎหมายจึงน่าจะทำให้ได้ตัวแบบกฎหมายที่สามารถนำไปใช้บังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงกล่าวได้ว่าการที่ผู้วิจัยนำเอาวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ด้วยการใช้วิธี Participatory Design, Co-Design เป็นวิธีการที่เหมาะสมและถือว่าเป็นวิธีการใหม่อีกวิธีหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับ โครงการวิจัยในเรื่องที่ใหม่สำหรับประเทศไทย (ดูภาพประกอบที่ 3.2 ภาคผนวก ข.)

ภาพประกอบที่ 3.2 ภาพกิจกรรมการมีส่วนร่วมออกแบบ-ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design)

1) ประชากรร่วมออกแบบ

เป็นกลุ่มประชากรที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ซึ่งการวิจัยได้แยกกลุ่มประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเฉพาะ และกลุ่มผสม

(1) กลุ่มประชากรเฉพาะ หมายถึง กลุ่มประชากรที่มีหน้าที่และประสบการณ์เหมือน ๆ กัน มี 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่ม 1 ผู้พิพากษา อัยการ จำนวน 4 คน

กลุ่ม 2 พนักงานสอบสวน ทนายความ จำนวน 4 คน

กลุ่ม 3 นักวิชาการ จำนวน 4 คน

กลุ่ม 4 ประชาชน 4 ท่าน

รวมกลุ่มประชากรเฉพาะ 4 กลุ่ม ๆ ละ 4 คน รวม 16 คน

(2) กลุ่มประชากรผสม หมายถึง กลุ่มประชากรที่มาจากประชากรในกลุ่มเฉพาะมารวมกันเป็นกลุ่มผสมในสัดส่วนกลุ่มละ 1 ใน 4 ของจำนวนประชากรกลุ่มเฉพาะ ดังนั้นในแต่ละกลุ่มประชากรผสมจึงประกอบด้วยประชากรที่มีผู้พิพากษา อัยการ พนักงานสอบสวน ทนายความ นักวิชาการ และประชาชน เมื่อรวมกันแล้วจะได้กลุ่มประชากรผสมจำนวน 4 กลุ่มมีประชากรรวม 16 คน

สำหรับเหตุผลของการจัดให้มีประชากร 2 ชุด คือ

- กลุ่มประชากรเฉพาะเป็นผู้ที่มีหน้าที่และประสบการณ์เดียวกันดังนั้นเมื่อได้มาร่วมกันอภิปรายเพื่อจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ในพื้นที่ศึกษาคือ ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญานบุรี และศาลอุทธรณ์ภาค 1 ถึง ภาค 9 จึงย่อมมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันและไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นข้อสรุปคือความคิดเห็นและความต้องการให้มีสาระสำคัญของบทบัญญัติกฎหมายจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

- กลุ่มประชากรผสมเป็นกลุ่มที่แต่ละคนมีหน้าที่และประสบการณ์ที่แตกต่างกันเมื่อได้ร่วมกันอภิปรายจึงย่อมจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และปัญหาที่พบต่อกันทำให้ความคิดเห็นและความต้องการที่แตกต่างกันได้ แต่ในวิธีวิทยาการวิจัยนี้ก็ต้องมีข้อสรุปของกลุ่มเพื่อแสดงถึงข้อตกลงร่วมกันที่เป็นที่ยอมรับของประชากรที่แม้จะต่างหน้าที่และต่างประสบการณ์ก็ตาม

ประชากรที่เป็นกลุ่มเฉพาะและกลุ่มผสมในแต่ละกลุ่มดังกล่าวจะร่วมกันออกแบบสาระสำคัญที่เห็นว่าสมควรที่จะบัญญัติในร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ของไทย

2) ขั้นตอนการดำเนินการ

- ขั้นเตรียมการผู้วิจัยต้องเตรียมความพร้อมด้วยการกำหนดประชากรผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา และมีหนังสือเชิญประชากรให้เข้ามีส่วนร่วมออกแบบสำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ในการออกแบบประกอบด้วย กระดาษสำหรับเขียนคำตอบเพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มทุกกลุ่ม ปากกาสำหรับเขียนคำตอบ

- ขั้นการดำเนินการ

แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเช้า เป็นการมีส่วนร่วมออกแบบของกลุ่มประชากรเฉพาะ 4 กลุ่ม ช่วงบ่าย เป็นกลุ่มประชากรผสม 4 กลุ่ม ทั้ง 2 ช่วงแม้กลุ่มประชากรจะแตกต่างกันแต่ก็ใช้ประเด็นหรือหัวข้อที่จะให้ออกแบบเดียวกัน การดำเนินการทั้ง 2 ช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการเลือกประธานกลุ่ม เพื่อทำหน้าที่นำเสนอคำตอบของกลุ่มตน ต่อที่ประชุม โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการ มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัย กำหนดประเด็นที่เป็นหัวข้อสำหรับให้กลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ ร่วมออกแบบตามหัวข้อที่กำหนด ซึ่งการวิจัยนี้ก็คือ ร่างสาระสำคัญที่เป็นองค์ประกอบ โครงสร้างของกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามโจทย์วิจัยที่กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 2 ให้แต่ละกลุ่มเฉพาะ 4 กลุ่มในชุดแรก แยกกันร่วมออกแบบ ด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อภิปรายร่วมกัน พร้อมหาข้อยุติของคำของคำตอบของกลุ่มในแต่ละประเด็นที่กำหนดไว้โดยมีผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่เป็นเลขประจำแต่ละกลุ่ม ที่จะอำนวยความสะดวกในการจดเนื้อความที่ได้จากการออกแบบของแต่ละกลุ่ม เป็นคำตอบจากการตกลงร่วมกันภายในกลุ่มนั้น

ขั้นตอนที่ 3 ให้ผู้แทนแต่ละกลุ่มประชากรเฉพาะ นำเสนอรูปแบบที่จัดทำขึ้นมาแล้ว ต่อที่ประชุมเพื่อรับฟังและรับรู้รูปแบบของกลุ่มตน พร้อมตอบข้อซักถาม

ขั้นตอนที่ 1 - 3 จะใช้เวลาในการดำเนินการประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่ง โดยปกติจะเป็นเวลาเช้าและผู้วิจัยจะได้ต้นแบบกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ของแต่ละกลุ่มเฉพาะ รวม 4 ต้นแบบกฎหมาย

ขั้นตอนที่ 4 จัดกลุ่มประชากรใหม่อีกครั้งเป็นกลุ่มประชากรผสมที่มาจากตัวแทนของประชากรกลุ่มเฉพาะมารวมเป็นกลุ่มใหม่ ได้ 4 กลุ่ม และดำเนินการเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 1-3

ขั้นตอนนี้จะใช้เวลาเท่ากับขั้นตอนที่ 1 - 3 คือประมาณ 2 ชั่วโมง ดังนั้นการดำเนินการจึงเป็นช่วงบ่ายในวันเดียวกันเพื่อจะได้ความต่อเนื่องของความคิด เมื่อได้คำตอบของรูปแบบมาแล้วผู้แทนกลุ่มจะนำเสนอแบบที่ร่วมกันจัดทำโดยเสนอต่อที่ประชุมเช่นเดียวกับการดำเนินการในช่วงเช้า และผู้วิจัยจะได้ต้นแบบกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ของแต่ละกลุ่มเฉพาะ รวม 4 ต้นแบบกฎหมาย และผู้วิจัยจะได้ต้นแบบกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ของแต่ละกลุ่มผสม รวมต้นแบบกฎหมาย

- ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการทำ Co-Design จะเห็นต้นแบบของกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา จากกลุ่มประชากรเฉพาะ 4 ต้นแบบ และจากกลุ่มประชากรผสม 4 ต้นแบบ ซึ่งจะมีความเหมือนและแตกต่างกัน ผู้วิจัยได้นำคำตอบที่ได้มานั้น ไปดำเนินการเปรียบเทียบประเด็นสาระสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างกฎหมาย เมื่อได้คำตอบมาแล้วก็จะนำไปเปรียบเทียบกับร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ของผู้วิจัยอีกครั้ง การเปรียบเทียบจะทำเป็นตารางเปรียบเทียบซึ่งจะได้ 4 ตาราง คือ ตารางเปรียบเทียบระหว่างประชากรกลุ่มเฉพาะ 4 กลุ่ม ตารางเปรียบเทียบระหว่างประชากรกลุ่มผสม 4 กลุ่ม และตารางเปรียบเทียบของผลการเปรียบเทียบระหว่างประชากรกลุ่มเฉพาะและประชากรกลุ่มผสมกับของผู้วิจัย จะทำให้เห็นถึงความแตกต่างของคำตอบที่ได้มาซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อยุติที่จะเป็นคำตอบสุดท้ายของโครงสร้างกฎหมายที่จะนำไปสู่การจัดทำเป็นกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ต่อไป

1.4 พื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยได้กำหนดพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก คือพื้นที่เขตอำนาจศาลอาญา ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

สำหรับพื้นที่ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยกำหนดการคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมโดยพิจารณาเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ส่วนกลางการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจากภาครัฐ กระบวนการจัดสรรงบประมาณของประเทศ สภาวะทางเศรษฐกิจสร้างความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนกับคนรวย พื้นที่อัตราคดีจำนวนมาก และ

เป็นพื้นที่ความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำในเรื่องรายได้ของประชาชนระหว่างคนจนกับคนรวย เพื่อแก้ไขปัญหาที่ขึ้นจากความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรม

พื้นที่ที่มีลักษณะดังกล่าวสำหรับการวิจัยนี้ก็คือ พื้นที่ศาลอาญา พื้นที่ศาลอุทธรณ์ และพื้นที่ศาลฎีกา โดยมีเหตุผลในการพิจารณาเลือกพื้นที่ศาลอาญาเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อัตราคดีอาญาจำนวนมาก และพื้นที่ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา เนื่องจากเป็นพื้นที่เขตอำนาจบริหารศาลส่วนกลาง อีกทั้งเป็นพื้นที่ตามแผนปฏิรูปประเทศที่มีความจำเป็นเร่งด่วน (Quick Win) เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากความเหลื่อมล้ำทางสังคมในการได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมจากการได้รับการจัดหาทนายความรัฐให้ผู้ต้องหาและจำเลย เพื่อจัดทำกร Co-Design

2. การรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมตามวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เป็นการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการมีส่วนร่วมออกแบบ-ร่วมออกแบบทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับจัดทำเป็นร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา

3. วิธีการจัดทำร่างกฎหมาย

เนื่องจากการวิจัยได้กำหนดเป้าหมายไว้ คือ จัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา และนำเอาประเด็นสำคัญในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทนายความอาสาและทนายความขอแรงเฉพาะทั้งของไทยและทนายความสาธารณะ (Public Defender) ต่างประเทศมาจัดทำเป็นร่างกฎหมายต้นแบบ (Model Law) กฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา จึงได้กำหนดวิธีดำเนินการ ดังนี้

1) รูปแบบและโครงสร้างหน่วยงานสังกัด องค์กร คณะกรรมการ คุณสมบัติ อำนาจ และหน้าที่ สิทธิประโยชน์ทนายความสาธารณะ

2) เปรียบเทียบกฎหมายเพื่อวิเคราะห์หลักเกณฑ์ในการจัดทำกฎหมายทนายความสาธารณะ โครงสร้างของหน่วยงานสังกัด องค์กร คณะกรรมการ คุณสมบัติ อำนาจและหน้าที่ สิทธิประโยชน์ การมีส่วนร่วมของประชาชนและรูปแบบให้ใช้บังคับทนายความสาธารณะ

3) นำข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การมีส่วนร่วมออกแบบ (Co-Design) มาวิเคราะห์ร่วมกับตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำเป็นร่าง

กฎหมายต้นแบบ (Model Law) กฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ให้มีความเป็นเอกภาพและมีความเชื่อมโยงกัน

4) จัดทำร่างกฎหมายใหม่ว่าด้วยทนายความสาธารณะ อาทิ โครงสร้างของหน่วยงาน สังกัด องค์กร คณะกรรมการ คุณสมบัติ อำนาจและหน้าที่ สิทธิประโยชน์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำกฎหมายทนายความสาธารณะ รูปแบบการใช้บังคับซึ่งอาจจะเป็นรูปพระราชบัญญัติให้ใช้บังคับทนายความสาธารณะ

5) การดำเนินการดังกล่าวนำไปสู่การจัดทำเป็นร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การรับฟังความคิดเห็น (Hearing)

การจัดประชุมสัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อข้อค้นพบของการวิจัยและร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา เมื่อผู้วิจัยได้จัดทำร่างกฎหมายต้นแบบทนายความสาธารณะแล้วเสร็จและนำเสนอเป็นข้อค้นพบของงานวิจัยเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาได้วิพากษ์และเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ตัวกฎหมายต้นแบบว่าด้วยทนายความสาธารณะเพื่อการคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญาที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดที่จะนำไปใช้บังคับต่อไป

ประชากรที่ร่วมรับฟังความคิดเห็นจะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับทนายความสาธารณะ เป็นผู้กำหนดนโยบายด้านทนายความสาธารณะซึ่งเป็นผู้บริหารของสภาทนายความ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกระทรวงยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม ทนายความ ผู้ปฏิบัติงานด้านทนายความอาสา ทนายความขอแรง นักกฎหมาย นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชน ผู้มีส่วนได้เสียทั้งภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชน โดยกำหนดไว้ประมาณ 50 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการรับฟังความคิดเห็นเมื่อวันศุกร์ที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2563 ณ ห้องเธียเตอร์ ชั้น 3 อาคาร 40 ปีศรีปทุม มหาวิทยาลัยศรีปทุม บางเขน กรุงเทพมหานคร (ดูภาพประกอบที่ 3.3 และภาคผนวก ก.)

ภาพประกอบที่ 3.3 ภาพกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็น (Hearing)

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการเก็บรวบรวมตามวิธีวิทยาการวิจัยที่กำหนดไว้ดังกล่าวแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอสู่การวิเคราะห์ในบทที่ 4 และบทที่ 5 ต่อไป